

group of benefit and pleasing are often associated with synonymous connections, and the prepositions of the semantic group of regret – with antonymic connections. Among the prepositions that represent the relation of the benefit-purpose, pleasing-purpose, and the regret-purpose, the key role is given to those which are collocated with the dative case of the nouns and their substitutions – pron \ouns. Peripherals are the constructions in a genitive case.

The benefit-purpose group has formed the prepositions that have a positive emotional connotation: in favour of + Subst₂, for the benefit of + Subst₂, for the benefit + Subst₂, in the interests of + Subst₂, for the benefit + Subst₃, with a count on + Subst₄, with a count on + Subst₄, in justification + Subst₂.

A group of prepositions with the pleasing-purpose form prepositional equivalents with the preposition meaning: in pleasure + Subst₃, for the favour + Subst₃, on consolation + Subst₃, for joy + Subst₃.

The regret-purpose prepositions form prepositional equivalents with the preposition meaning – to the misfortune + Subst₃, to the grief + Subst₃, for evil + Subst₃, on laughter + Subst₃, to the detriment + Subst₃, to the detriment + Subst₂, in misfortune + Subst₃. All of them are used with a negative emotional connotation.

In this article, the focus is on certain target prepositions, namely on lexical units with benefit-, regret- and pleasing-purposes. Further scientific inquiries in this regard provide for a thorough analysis of the adverbial semantic-syntactic relations of prepositions.

Key words: *preposition, purpose, actually the purpose, dedication-purpose, benefit-purpose, regret-purpose, pleasing-purpose.*

УДК 811.112:811.161.2]373(045)

С. В. Кійко

АСОЦІАЦІЇ ЯК РУШІЙНА СИЛА ЗМІНИ ЗНАЧЕННЯ СЛІВ

Стаття присвячена пошуку й класифікації різних видів асоціацій, які пов'язують носії німецької та української мов з міжмовними омонімами, та поясненню причин змін значення міжмовних омонімів у кожній окремій мові в руслі психолінгвістичних робіт.

Ключові слова: *асоціація, предикація, номінація, локація, оцінка, пропозиція, проміжна асоціативна ланка.*

Своєрідність лексичної системи мови полягає у її кореляції з позамовною дійсністю, яка характеризується об'єктивно-логічними зв'язками між предметами та явищами реального світу й існує поза свідомістю людини. Суб'єктивним відображенням цих зв'язків є асоціації, які утворюються при певних умовах між двома і більш психічними явищами (відчуттями, сприйняттями, ідеями тощо) [1, с. 331]. Асоціативні зв'язки мають глобальний характер і, як показують дослідження, інтегрують всі типи словесних і міжсловесних зв'язків [6, с. 188]. Більшість лінгвістів (О. О. Залевська, В. В. Левицький, Ю. М. Караулов, Й. А. Стернін та ін.) на сучасному етапі розвитку мовознавства дійшли висновку, що певні семантичні процеси можна пояснити за допомогою законів асоціації, і що психолінгвістичні методи суттєво

доповнюють картину, отриману в результаті вивчення семантики слів власне лінгвістичними методами (див. [5; 6; 12 та інші]).

Мета нашого дослідження – пошук і класифікація різних видів асоціацій, які пов'язують носії німецької та української мов з міжмовними омонімами (далі МО), та пояснення причин змін значення МО в кожній окремії мові в руслі психолінгвістичних робіт. Вказана мета передбачає вирішення таких **завдань**: 1) здійснити асоціативний експеримент з носіями української та німецької мов до виокремлених пар МО; 2) здійснити класифікацію отриманих асоціативних наборів, виявити спільні та відмінні асоціації; 3) пояснити зміни значень МО через наявність різних проміжних асоціативних ланок.

Поняття асоціацій було відоме ще з часів Платона й Аристотеля. Платон розглядав можливості пригадування образів за схожістю і за суміжністю. Аристотель класифікував усі асоціації за схожістю, часовою послідовністю й контрастом [13, с. 236]. Історія подальшого дослідження асоціацій викладена в монографії О. І. Горошко [3, с. 8–14]. Авторка наводить класифікації Р. Декарта, Т. Гоббса, Дж. Локка, Б. Спінози, Д. Юма, які трактували асоціації в межах механістичного психологічного підходу як зв'язки відчуттів чи образів свідомості. У мовознавстві поняття асоціації як явища індивідуальної свідомості уперше з'явилося в працях В. фон Гумбольдта [4, с. 166]. На необхідність асоціативного підходу до значення вказували дослідники Казанської лінгвістичної школи, передовсім М. В. Крушевський, який описав процес оволодіння словниковим складом мови через асоціативні зв'язки певного слова. Автор підкреслив необхідність асоціативного підходу до проблеми значення, оскільки слово підлягає одночасно як лінгвістичним, так і психічним законам [8, с. 64].

Одним з перших, хто звернув увагу на асоціації як чинник семантичних змін, був засновник діахронічної семантики Х. К. Райзіг. Він наголосив на важливості пошуків закономірностей семантичних змін, які базуються на певних асоціаціях між первинним і похідним значеннями [20, с. 21–22]. Цю думку розвинув і підтвердив на численних прикладах німецький психолог В. Вундт. Він звів всі види зміни значень до асоціативних законів, до яких відніс зв'язки тотожності, просторово-часові суміжні зв'язки й усунення непоєднаних елементів [25, с. 622]. Автор розрізняє асимілятивну і комплікативну зміни значення. При асимілятивній зміні йдеться про складні метафори, які виникають при перенесенні назви звичних речей на речі, які менш відомі або пізніше виникли, як-от: нім. *Fuß des Berges* «підніжжя гори», *Brückenkopf* «передня частина моста» [25, с. 532]. До комплікативних змін відносяться синестезія й асоціативне ущільнення значення (метонімія та еліпс) [25, с. 579].

Положення про асоціації як основні чинники появи зміни значень підтримує також С. Ульманн: «Незалежно від того, які причини викликали зміни значення, завжди повинен бути якийсь зв'язок, певна асоціація між старим значенням і новим», тому для пояснення певної семантичної зміни потрібно шукати відповідні асоціації, які сприяли цій зміні [24, с. 211].

Проти такого трактування ролі асоціацій у зміні значення слів виступає Г. Шпербер. Він полемізує з В. Вундтом та його послідовниками (зокрема, датським лінгвістом Г. Фальком) стосовно психологічних законів асоціації як причин зміни значень і зазначає, що асоціації можуть бути лише важливою передумовою останніх [22, с. 58]. Для фальсифікації теорії В. Вундта він наводить такі приклади: «Асоціативний зв'язок між *волоссям* і *головою* настільки міцний, наскільки можна собі уявити, але жодна людина не вживатиме один вираз для позначення іншого» [21, с. 34]; «Чому нема жодної мови, в якій *ніс* набув би значення «око», хоча тут асоціація

на основі просторово-часової суміжності настільки ж очевидна, як і у випадку *nis* – *передгір'я?*» [21, с. 57–58]. Неможливість пояснити такі явища в рамках теорії В. Вундта вказує, на думку Г. Шпербера, на те, що психологічні закони асоціації можуть бути лише передумовою, а не причиною зміни значень слів [21, с. 58].

Ніяким чином не зменшуючи заслугу Г. Шпербера як предтечі психолінгвістики, який першим виявив і описав роль афекта як однієї з головних причин зміни значення слова, ми дозволимо собі не погодитися з його категоричними висновками щодо асоціацій. Справа в тому, що Г. Шпербер наводить як контраргумент асоціативні зв'язки *nis* – *око*, *голова* – *волосся*, які, по-перше, штучно створені без опитування інформантів, тобто це асоціації віртуальні, а не реальні. Так, у нашому асоціативному експерименті жоден з інформантів не навів до слова *nis* реакції *око*¹. Аналогічні дані отримані також Ю. М. Карауловим в асоціативному словнику російської мови: інформанти навели до слова *nis* серед всього іншого реакцію *окуляри*, але не *око* [12, с. 176–177]. По-друге, зв'язки на шталт *nis* – *око* нагадують більшою мірою консоціації типу давньоверхньонімецьких (далі двн.) *herze(n)* – *ouge(n)*, *vrö* – *lachen* тощо, поняття яких автор вводить в одній зі своїх ранніх робіт [22, с. 62]. По-третє, не всі зміни значень слів можна пояснити афектом, тобто роль афекту в зміні значення сильно перебільшена. Так, емоційні моменти могли дійсно відіграти вирішальну роль при витісненні свн. *houbet* сучасним нім. *Kopf* (первинне значення – «горщик») [21, с. 31] або при розширенні значення двн. *fertīg* «готовий до поїздки» > свн. *vertec* «готовий до військового походу» до нім. *fertig* «готовий; завершений» [21, с. 41]. Але набагато частіше трапляються випадки зміни значень емоційно незабарвлених слів, які важко пояснити афектом. Зокрема, цікавими в цьому плані є приклади Й. Тріра, наведені у праці «Wege der Etymologie», в якій автор трактує походження багатьох німецьких слів через часом парадоксальні висновки про зв'язки тих чи інших понять у свідомості давніх людей. Так, нім. *Pflanze* «рослина» автор зводить до лат. *planta* «підшва ноги» через проміжну ланку лат. *plantāre* «саджати < притоптувати підшвою» [23, с. 37–39], а нім. *Laub* «листя» на основі його спорідненості з нім. *Lode* «пагінець» і діал. *Loh* «кущ» – до двн. *liohhan* «щипати, смикати», оскільки цим словом позначалося не листя взагалі, а лише той корм, який селяни заготовляли на зиму для худоби [23, с. 47–49].

І, головне, при асоціаціях важливо розглядати не слово-стимул і слово-реакцію, а лише **зв'язок між ними, проміжну ланку**, яка й буде чинником зміни значення. Так, нім. *Nase* отримало значення *Vorgebirge* «передгір'я» (як і пізніше решту значень – *Bug eines Flugzeugs* «носова частина літака», *Vorderteil eines Autos* «передок автомобіля) за рахунок проміжної ланки «те, що попереду». У випадку *Nase* і *Auge* такої проміжної ланки не існує (щонайменше в германських і слов'янських мовах). Тому однією з причин розвитку значень ми вважаємо відношення між словом-стимулом і словом-реакцією, яке ми позначаємо в роботі як **проміжну асоціативну ланку**, тобто ті асоціативні зв'язки, які ведуть до виникнення реакції на стимул. Прослідкуємо зміну значення на основі порівняння проміжних асоціативних ланок до МО німецької й української мов.

Матеріалом нашого дослідження слугували 64 міжмовні омпари, виписані з тлумачних словників німецької [18] та української [10] мов. Основним критерієм відбору була етимологічна спорідненість МО і наявність різних похідних значень в їхній семантичній структурі в обох мовах. В експерименті взяли участь 60 студентів-носіїв української мови факультету іноземних мов Чернівецького національного

---

¹ На жаль, у «Словнику асоціативних норм української мови» Н. П. Бутенко слово «ніс» не входить до 133-х слів-стимулів вибірки [2, с. 13–14].

університету у віці від 18 до 23 років і 60 студентів Інституту германістики Технічного університету м. Хемніц (Німеччина)¹ у віці від 21 до 25 років, чия рідна мова німецька.

Інструкція пропонувалась усно; в анкеті вимагалось написати навпроти слова-стимула пов'язане з ним перше слово, що спаде на думку. Отримані дані було згруповано і підраховано частоту вживання кожного слова-реакції (див. табл. 1; у дужках вказано частоту зустріваності слів).

Таблиця 1

Приклади реакцій на слово-стимул

Affäre: Sex (7), Betrug (7), Liebe (6), Beziehung (5), Angelegenheit (5), geheim (3), Leidenschaft (3), Seitensprung (2), fremdgehen (2), Verhältnis (2), Gefahr, Nervenkitzel, heimlich, Männer, Vergänglichkeit, unmoralisch, betrügen, Mann + Frau, Fremdgehen, Liebschaft, Staat, Geheimnis, Liebesaffäre, Skandal, Politik, untreu, Lieson	афера: обман (10), гроші (6), злочин (5), брехня (4), крадіжка (3), розіграш (2), злодій (2), квартири (2), вигода, зрада, тюрма, злодійство, договір, підступ, хитрість, адреналін, бізнес, банк, фінанси, політика, шахрайство, змова, шахрай, кмітливість, шлюб, банда, ризик, пригоди, кіно, грабіж, аферист, бандит, Буратіно, Бонні та Клайд
Akteur: Schauspieler (11), Theater (9), Handelnder (6), Darsteller (5), Schauspiel (4), Politiker (3), Film (2), Figur (2), Mimikry, Maske, in-ternationale Politik, Hauptperson, Künstler, Handeln, Politik, Beteilig-ter, Bühne, Bühnenkünstler, Theaterdarsteller, prominent, Filmstar, Mime, Star, Ansager, Spiel	актор: фільм (8), кіно (7), театр (5), гра (3), сцена (3), мистецтво (2), слава (2), роль (2), популярність, режисер, спектакль, успіх, талант, гроші, Бред Пітт, Оскар, серіал, відомий, популярний, талановитий, грим, знімальний майданчик, артист, брехня, почуття, декорації, камера, кіноіндустрія, герой, телевізор, Джонні Денп, Голлівуд
Album: Foto(s) (21), Musik (11), CD(s) (8), Sammlung (5), Erinnerungen (2), Buch (2), Lieder (2), Sportfreunde, Stiller, Fotografie, Bilder, Urlaub, Gedichte, Briefmarken, hören, Songs.	альбом: фотографії / фото (12), спогади (6), малюнок (5), музика (4), малювання (3), олівці (3), друзі (3), фарби (2), минуле (2), пісня, випускний, дитинство, школа, рок, нотатки, весілля, згадки, співак, пам'ять, книжка, фотограф, сім'я, сімейний, весільний, колекція, музичний, пам'ятка, зошит

Охарактеризуємо матеріал, отриманий на основі психолінгвістичного експерименту. Так, українськомовні інформанти наводять у середньому 35 різних асоціацій до певного слова, німецькомовні – 27. Найвища кількість асоціацій спостерігається в українській мові до слів леді (47) і дипломат (45), найнижча – бобер (28) і нектар (28). Найбільшу кількість різних асоціацій у німецькій мові наведено до слів Garde (38) і Ballon (37), найменшу – Album (16) і Nektar (17). У 90 % випадків слово-реакція належить до тієї самої частини мови, що й слово-стимул, що свідчить про переважання парадигматичних реакцій над синтагматичними. У багатьох випадках інформанти асоціюють зі стимулом семантично протилежне слово, як-от: *ін'єкція* – *хвороба / здоров'я*; *бомба* – *зло / щось класне*; *Drama* – *Komödie / Tragödie*; *Knock-out* – *Sieg / Niederlage* тощо.

Спробуємо розкласифікувати проміжні зв'язки між стимулами і реакціями. Одну з найбільш авторитетних класифікацій асоціацій розробив А. Р. Лурія, який поділяє всі

¹ Автор висловлює щирю подяку проф. д-ру В. Холлі, Технічний університет м. Хемніц (Німеччина) за надану можливість провести психолінгвістичний експеримент.

асоціації на звичні і складні. До звичних асоціацій автор відносить реакції, які відтворюють прислів'я, приказки, уривки з творів, як-от рос. *буря – мглою*, а також синоніми і контрасти: *хороший – плохой* і суміжність: *дом – сад, муж – жена*. До складних реакцій автор зараховує такі типи: за функціональним і причинним зв'язком (*ружье – выстрел*), за координацією, що позначає належність до класу (*рожь – пшеница*), диференціюючі реакції на кшталт *рід – вид (дерево – береза)*; інтегруючі реакції типу *вид – рід (тарелка – посуда)*; реакції абстрактного типу: *мать – любовь* [11]. Наведена класифікація є суто психологічною.

Одну з перших лінгвістичних класифікацій асоціацій запропонувала Л. Маршалова, яка поділяє асоціації за граматичним критерієм на парадигматичні: *птаx – тварина*, парадигматико-синтаксичні: *птаx – на скелі*, синтагматико-синтаксичні: *птаx – співає*, грубі синтагматичні: *птаx – літати*. На основі семантичного критерію дослідниця виділяє суперординацію: *птаx – тварина*, координацію: *птаx – риба*, локалізацію: *птаx – повітря*; переносні поняття: *птаx – свобода*; субординацію: *птаx – орел*, провідні характеристики, що містять: а) ознаку активності: *птаx – летить*; б) дескриптивні атрибути: *птаx – чорний*; в) зовнішні ознаки: *птаx – пір'я* [19, с. 34]. Недоліком цієї класифікації є те, що вона ґрунтується, на нашу думку, більше на логічних, ніж на семантичних принципах.

Більш послідовно дотримується лінгвістичного підходу в своїй класифікації А. А. Залевська, яка бере до уваги набір валентностей слова і виокремлює кілька класифікаційних аспектів: 1) реалізацію денотативного значення слова-стимула, як-от: рос. *деревня – город*; 2) актуалізацію референта: *деревня – Лужки*; 3) актуалізацію наочного образу: *деревня – лес, грибы*; 4) емоційний компонент значення: *война – ужас*; 5) оцінний компонент значення: *добрый – хороший*; 6) стилістичний аспект: *говорить – болтать*; 7) реалізацію сполучувальних потенцій слова-стимула: *голова – седая* [5, с. 31]. Суто лінгвістичною класифікацією є також поділ асоціацій до соматичної лексики, запропонований М. П. Кочерганом. Автор виокремлює на основі вільного асоціативного експерименту такі різновиди асоціацій: 1) синтагматичні: *борода – сива*; 2) парадигматичні: *голова – шия*; 3) тематичні: *зуби – стоматолог*; 4) фонетичні: *коса – оса*; 5) словотвірні: *голова – головоломка*; 6) граматичні: *кисті – кисть*; 7) ремінісцентні: *п'ята – Ахіллес*; 8) фразеологічні: *лікоть – кусати*; 9) асоціації-персоналії: *вуса – Шевченко, ніс – Гоголь, брови – Брежнев* [7, с. 393].

На жаль, наведені класифікації стосуються лише поділу слів-реакцій. У нашому дослідженні важливішою є класифікація проміжних асоціативних ланок – тих асоціативних зв'язків, які ведуть до виникнення реакції на стимул, оскільки саме проміжні ланки, на нашу думку, можуть пояснити шляхи розвитку значень певного слова. Нам видається доцільним покласти в основу такої класифікації текстуальний підхід, тобто підхід, який точно відтворює певний текст. Якщо поглянути на приклади реакцій на наведені стимули (пор. табл. 1), можна помітити, що в своїх реакціях інформанти ніби «читують» самих себе, актуалізуючи відомі їм тексти. У деяких випадках інформанти навіть відповідають цільнооформленими текстами: *schützt die Bäume, esst mehr Biber* (до стимула *Biber*). Підхід до класифікації асоціацій «від тексту» дозволяє розглядати всі реакції як сліди текстів, які проходили в різний час через асоціативно-вербальну сітку інформанта. При цьому відбувається предикація (в широкому значенні) стимула. Отже, для інтерпретації проміжної ланки потрібно шукати предикацію, якою зв'язані стимул і реакція, і які становлять разом з відношенням предикації слід тексту, породженого колись інформантом.

У нашій вибірці можна виділити 5 типів зв'язку між стимулом і реакцією: *предикацію, номінацію, локацію, оцінку* й елементи *пропозиції*. При цьому предикація, номінація і локація трактуються нами слідом за Ю. С. Степановим як три аспекти загальної семіотики, яким відповідають три основні функції мови – номінативна (семантика), синтаксична (предикація) і прагматична (локація) [16, с. 340–341].

Під предикацією ми розуміємо приписування ознаки предмету. Предикати – це особливі семантичні сутності, чия категоризація є узагальненням об'єктивних явищ буття. Предикат втілюється в словах з ознаковою семантикою: дієсловах, віддієслівних і відад'єктивних іменниках, якісних прикметниках. О. М. Селіверстова розрізняє предикати: 1) дії, в яких суб'єктний актант – ініціатор, об'єктні актанти, як правило, наявні, як-от: *der Bandit überfällt den Zug; гвардія наступає*; 2) стану, де суб'єктний актант виступає пацієнтом, об'єктний актант необов'язковий: *das Kabinett ist aufgelöst; лабіринт пройдено* тощо; 3) процесу, де суб'єктом актантом є пацієнс, можливий обставинний актант – причина: *marionettenköpfe manipulieren; die Marionette wird geführt*; 4) місцезнаходження в просторі, в яких суб'єктний актант виступає ініціатором, обставинний актант позначає місце, зв'язками є дієслова *бути, жити, перебувати*: *die Garde ist in Rom; мумія в Єгипті*; 5) якості або властивості, при яких суб'єктний актант виступає пацієнтом, об'єктного актанта нема: *der Diplomat ist erfahren; фірма успішна*; 6) відношення, де суб'єктний актант – пацієнс, є об'єктний актант: *сосна відноситься до хвойних дерев* [14, с. 86–158]. Цей перелік семантичних типів предикатів не вичерпний, але він охоплює їхні основні значення.

Номінація позначає процес створення, закріплення і розподілу найменувань за різними фрагментами дійсності [17, с. 336]. Номінація передбачає реагування на стимул синонімом, гіпонімом, антонімом, конверсивом: *адміністратор – керівник / директор, Akteur – Schauspieler / Beteiligter*. Сюди належить також дефініція, під якою ми розуміємо коротке логічне визначення, яке встановлює вирізняльні ознаки предмета або значення понять, їхній зміст і межі. Найбільш поширеною в нашій вибірці є дефініція через родові поняття: *Ball – Spielzeug, бобер – гризун*. Іншими прикладами дефініцій є конструкції, в яких за основу береться деякий наочний образ, зрозумілий для більшості мовців, як-от: *фундамент – основа, Meer – Freiheit* тощо. У деяких дефініціях дається вказівка на конкретний зразок – носій відповідної ознаки або властивості: *papir – це листок, на якому я пишу; Löwe – mein Hund*, або наводиться власна назва: *актор – Джонні Депп*. Особливим випадком дефінітивних конструкцій є сполучення реакцій зі стимулом, орієнтовані на саме слово, а не на його понятійний зміст, як-от: *Vude – umgangssprachlich* тощо.

Локація – це первинний апарат прагматичної функції, який складається з індексуєчих знаків, що визначаються лише відносно здійснюваного мовленнєвого акту [16, с. 433]. Локація на рівні асоціативних зв'язків виражає причину, належність, призначення. Локативні конструкції мають характер аргументуючого, виправдального судження, яке пояснює мету, умову, наслідок або якусь істотну властивість предмета, позначуваного стимулом: *афера – тюрма, Knock-out – Gehirnerschütterung* тощо.

Пропозиція – це та частина змістовної структури речення, яка інформує про марковану реченням ситуацію, подію, стан речей і формує каркас майбутнього речення [9, с. 137]. Ми вживаємо термін «пропозиція» у вузькому смислі як реакцію на стимул актантами, при яких предикація прямо не позначена, а тільки мається на увазі, і котрі разом зі стимулом задають пропозицію, як-от: *контрольна – ручка, зошит, задуманість*. Можна виділити такі підтипи пропозицій: 1) існування, місцеположення і володіння, як-от: *у нього є магнітофон*; 2) стану: *чашка розбита*; 3) руху: *камінь упав*; 4) сприйняття: *він побачив автобус*; 5) дії: *вона варить суп*;

6) характеристичні: *тигр* – *хижак*; 7) ототожнення: *лінгвістика* – *мовознавство*; 8) релятивні (логічні операції поєднання, зіставлення, подібності).

Оцінка в чистому вигляді виявляється досить рідко, наприклад: *бомба* – *зло*, *бандит* – *страх*, *Kaprice* – *zickig* тощо, тобто оцінними вважаються такі реакції, в значенні яких конотативний елемент відчутно домінує.

Розглянемо приклад класифікації зв'язків між стимулом і реакціями на прикладі пари слів укр. *ботанік* і нім. *der Botaniker* (див. табл. 2).

Таблиця 2

Приклади реакцій на слово-стимул нім. *der Botaniker* / укр. *ботанік*

Botaniker: <i>Pflanzen</i> (17), <i>Garten</i> (7), <i>Blume(n)</i> (5), <i>Natur</i> (3), <i>Gewächshaus</i> (3), <i>grün</i> (3), <i>Biologie</i> (2), <i>Biologe</i> (2), <i>grüner Daumen</i> , <i>Orchard Park</i> , <i>umtopfen</i> , <i>Gärtner</i> , <i>Arten</i> , <i>Beschäftigung mit der Flora</i> , <i>Pflanzenkunde</i> , <i>Pflanzenkundiger</i> , <i>Wissenschaft</i> , <i>Hobby</i> , <i>Pflanzenwissenschaftler</i> , <i>Pflege</i> , <i>draußen</i> , <i>Bäume</i> , <i>Erde</i> , <i>Artenschutz</i> , <i>Greenpeace</i> , <i>Nationalpark</i>	ботанік: <i>окуляри</i> (7), <i>книги</i> (5), <i>заучка</i> (4), <i>біологія</i> (3), <i>рослини</i> (2), <i>квіти</i> (2), <i>вчений</i> (2), <i>нудний</i> , <i>природа</i> , <i>зубрило</i> , <i>розумний</i> , <i>бібліотека</i> , <i>п'ятірки</i> , <i>наука</i> , <i>науковець</i> , <i>навчання</i> , <i>дивакуватий</i> , <i>гори</i> , <i>відмінник</i> , <i>бібліоман</i> , <i>замкнутий</i> , <i>природолюб</i> , <i>скнара</i> , <i>метелик</i> , <i>зоологія</i> , <i>біолог</i> , <i>костюм</i> , <i>дослідження</i> , <i>лабораторія</i> , <i>дисертація</i> , <i>ботанічний сад</i> , <i>вундеркінд</i> , <i>розум</i> , <i>ботан</i> , <i>очкарик</i> , <i>старанний</i> , <i>нецікавий</i> , <i>обмежений</i> , <i>всезнайка</i> , <i>високоосвічений</i> , <i>професія</i>
---	---

Ця пара МО цікава тим, що в українській мові розвинулося похідне значення «зубрій; кар'єрист», відсутнє в німецькій мові. Найбільша кількість асоціацій до нім. *der Botaniker* належить до номінації: *Biologe*, *Pflanzenkundiger*, *Pflanzenwissenschaftler* тощо (9 реакцій). Інформанти навели також 8 предикативних реакцій: *Pflanzen*, *Blumen*, *umtopfen*, *Bäume* тощо. Пропозицію задають 7 реакцій: *Natur*, *grün*, *draußen*, *Arten*. До локативних конструкцій відносяться 3 реакції: *Pflege*, *Artenschutz*, *Greenpeace*. Оцінки в чистому вигляді серед реакцій не зафіксовано. Найбільша кількість реакцій до укр. *ботанік* належить до предикативних (15 слів): *рослини*, *квіти*, *метелики*, *зоологія*, *дослідження* тощо. Серед цих реакцій зафіксовано предикати якості або властивості, відсутні в реакціях до німецького слова: *нудний*, *розумний*, *дивакуватий*, *замкнутий*, *нецікавий*, *обмежений*. Пропозицію складають 13 реакцій: *окуляри*, *книги*, *бібліотека*, *костюм*. Номінативними є 8 реакцій: *вчений*, *науковець*, *біолог*. Локативні конструкції відсутні, проте наявна оцінка: *заучка*, *зубрило*, *скнара*, *вундеркінд*. Порівнявши асоціації до пари слів *ботанік* і *der Botaniker*, можна стверджувати, що поява похідного значення «зубрій; кар'єрист» в укр. *ботанік* базується на асоціаціях, що відносяться до предикатів якості, властивості і оцінки.

Аналіз асоціацій до решти 63 слів-стимулів показав, що найчастіше зміна значення зумовлена реакціями, які належать до пропозиції, оцінки та предикатів якості. Рідко спостерігається зміна значення, викликана реакціями, що належать до локативних конструкцій або до номінації.

Перспективним вважаємо дослідження семантичних змін на основі асоціацій не до окремих іменників, а до певних лексико-семантичних груп, що дозволить прослідкувати системність зміни значень слів.

Список використаної літератури

1. Большой энциклопедический словарь / под ред. А. М. Прохорова. – Санкт-Петербург : Норинт, 1999. – 1456 с.; Bolshoy entsiklopedicheskiy slovar / pod red. A. M. Prokhorova. – Sankt-Peterburg : Norint, 1999. – 1456 s.

2. Бутенко Н. П. Словник асоціативних норм української мови / Н. П. Бутенко. – Львів : Вища школа, 1979. – 120 с. ; Butenko N. P. Slovnyk asotsiatyvnykh norm ukrainskoi movy / N. P. Butenko. – Lviv : Vyshcha shkola, 1979. – 120 s.
3. Горошко Е. И. Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента : монограф. / Е. И. Горошко. – Харьков : Ра-Каравелла, 2001. – 320 с. ; Goroshko Ye. I. Integrativnaya model svobodnogo assotsiativnogo eksperimenta : monograf. / Ye. I. Goroshko. – Kharkov : Ra-Karavella, 2001. – 320 s.
4. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / В. Гумбольдт. – Москва : Прогресс, 1984. – 400 с. ; Gumboldt V. Izbrannye trudy po yazykoznaniiu / V. Gumboldt. – Moskva : Progress, 1984. – 400 s.
5. Залевская А. А. Психолингвистические проблемы семантики слова / А. А. Залевская. – Калинин : Изд-во Калинин. гос. ун-та, 1982. – 80 с. ; Zalevskaya A. A. Psikholingvisticheskie problemy semantiki slova / A. A. Zalevskaya. – Kalinin : Izd-vo Kalinin. gos. un-ta, 1982. – 80 s.
6. Залевская А. А. Слово в лексиконе человека : психолингвистические исследования / А. А. Залевская. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 1990. – 205 с. ; Zalevskaya A. A. Slovo v leksikone cheloveka : psikholingvisticheskie issledovaniya / A. A. Zalevskaya. – Voronezh : Izd-vo VGU, 1990. – 205 s.
7. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підруч. / М. П. Кочерган. – Київ : Академія, 2003. – 464 с. ; Kocherhan M. P. Zahalne movoznavstvo : pidruch. / M. P. Kocherhan. – Kyiv : Akademiia, 2003. – 464 s.
8. Крушевский Н. В. Очерк науки о языке / Н. В. Крушевский // Известия и ученые записки Императорского Казанского университета. – Казань : Имп. Казан. ун-т, 1883. – 148 с. ; Krushevskiy N. V. Ocherk nauki o yazyke / N. V. Krushevskiy // Izvestiya i uchenye zapiski Imperatorskogo Kazanskogo universiteta. – Kazan : Imp. Kazan. un-t, 1883. – 148 s.
9. Кубрякова Е. С. Словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков. – Москва : ИПО «Лев Толстой», 1996. – 245 с. ; Kubryakova Ye. S. Slovar kognitivnykh terminov / Ye. S. Kubryakova, V. Z. Demyankov. – Moskva : IPO «Lev Tolstoy», 1996. – 245 s.
10. Новий тлумачний словник української мови / за ред. В. Яременка, О. Сліпущко. – Київ : Аконіт, 1999. – Т. 1–4 ; Novyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy / za red. V. Yaremenka, O. Slipushko. – Kyiv : Akonit, 1999. – Т. 1–4.
11. Речь и интеллект в развитии ребенка : Эксперим. исслед. речевых реакций ребенка / под ред. А. Р. Лурия. – Москва : Полиграфшкола им. А. В. Луначарского, 1927. – 259 с. ; Rech i intellekt v razvitii rebenka : Eksperim. issled. rechevykh reaktsiy rebenka / pod red. A. R. Luriya. – Moskva : Poligrafshkola im. A. V. Lunacharskogo, 1927. – 259 s.
12. Русский ассоциативный словарь / Ю. Н. Караулов, Г. А. Черкесова, Н. В. Уфимцева и др. – Москва : АСТ-Астрель, 2002. – Т. 1. – 784 с. ; Russkiy assotsiativnyy slovar / Yu. N. Karaulov, G. A. Cherkesova, N. V. Ufimtseva i dr. – Moskva : AST-Astrel, 2002. – Т. 1. – 784 s.
13. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с. ; Selivanova O. O. Suchasna lnhvistyka : terminolohichna entsyklopediia / O. O. Selivanova. – Poltava : Dovkillia-K, 2006. – 716 s.
14. Селиверстова О. Н. Второй вариант классификационной сетки / О. Н. Селиверстова // Семантические типы предикатов / отв. ред. О. Н. Селиверстова. – Москва : Наука, 1982. – С. 86–158 ; Seliverstova O. N. Vtoroy variant klassifikatsionnoy

setki / O. N. Seliverstova // Semanticheskie tipy predikatov / otv. red. O. N. Seliverstova. – Moskva : Nauka, 1982. – S. 86–158.

15. Степанов Ю. С. Имена, предикаты, предложения. Семиологическая грамматика / Ю. С. Степанов. – 4-е изд. – Москва : Едиториал УРСС, 2007. – 360 с. ; Stepanov Yu. S. Imena, predikaty, predlozheniya. Semiologicheskaya grammatika / Yu. S. Stepanov. – 4-e izd. – Moskva : Yeditorial URSS, 2007. – 360 s.

16. Степанов Ю. С. Семиотическая структура языка (три функции и три формальных аппарата языка) / Ю. С. Степанов // Известия АН СССР. Сер. : Литература и языкознание. – 1973. – Т. 32, № 4. – С. 340–355 ; Stepanov Yu. S. Semioticheskaya struktura yazyka (tri funktsii i tri formalnykh apparata yazyka) / Yu. S. Stepanov // Izvestiya AN SSSR. Ser. : Literatura i yazykoznanie. – 1973. – Т. 32, № 4. – С. 340–355.

17. Телия В. Н. Номинация / В. Н. Телия // Энциклопедический лингвистический словарь / под ред. В. Н. Ярцевой. – Москва : Советская энциклопедия, 1990. – С. 336–337 ; Teliya V. N. Nominatsiya / V. N. Teliya // Entsiklopedicheskiy lingvisticheskiy slovar / pod red. V. N. Yartsevovoy. – Moskva : Sovetskaya entsiklopediya, 1990. – S. 336–337.

18. Duden. Deutsches Universalwörterbuch / hrsg. von G. Drosdowski. – 6 Aufl. – Mannheim, Wien, Zürich : Dudenverlag, 2006. – 2016 S.

19. Marsálová L. Psycholingvistická analýza vývinu lexiky : asociacné štruktúry v subjektívnom slovníku / L. Marsálová. – Bratislava : Slovenské pedagogické naklad, 1982. – 207 s.

20. Reisig K. Semasiologie und Bedeutungslehre / K. Reisig // Aspekte der Semantik. Zu ihrer Theorie und Geschichte 1662-1970. – Frankfurt : Athenäum, 1972. – S. 21–40.

21. Sperber H. Einführung in die Bedeutungslehre / H. Sperber. – Bonn : Schröder, 1923. – 95 s.

22. Sperber H. Ein Gesetz der Bedeutungsentwicklung mit Anhang der aus dem Gebiet der Belagerungstechnik stammenden Ausdrücken / H. Sperber // Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur. – 1922. – 59 Bd., 1./2. – S. 49–82.

23. Trier J. Wege der Etymologie / J. Trier, H. Schwarz. – Berlin : Schmidt, 1981. – 244 s.

24. Ullmann S. Semantics : An introduction to the science of meaning / S. Ullmann. – Oxford : Blackwell, 1972. – 278 p.

25. Wundt W. Elemente der Völkerpsychologie / W. Wundt. – Leipzig : Kröner, 1912. – 523 s.

Стаття надійшла до редакції 31.03.2018.

S. V. Kiyko

ASSOCIATION AS A DRIVING FORCE OF THE WORDS MEANING CHANGES

The article deals with the search and classifications of different kinds of associations which native speakers of German and Ukrainian connect with interlanguage homonyms and explanation of meaning change reasons of homonyms in each separate language in the field of psycholinguistic works.

Word associations arise in the human's mind when reading or saying a word, or just thinking about the word. In a sense, they can be called natural classifiers of the conceptual content of the vocabulary of the language. Ideas and concepts, which are available to the memory of a man are related. This relationship is based on the past experience of a man and, in the final analysis, more or less accurately reproduces objectively existing relationship between the phenomena of the real world. Under certain conditions, a revival of one idea or concept is accompanied by a revival of others ideas correlated with it. This

phenomenon is called the association (a term proposed in the XVIII century by Locke). Since Aristotle people distinguish association by similarity, contrast and contiguity.

Since the associations reflect some significant relations between objects and phenomena of the real world, and thus between the concepts, it is reasonable to conclude that they play an important role in the structure of the lexical system of the language. Moreover associations are one of the basic mechanisms of semantic changes.

Associative experiment is a technique aimed at identifying associations existing in an individual based on his previous experience. To analyze associations it is necessary to know and understand connections between words, therefore, explore the sphere of human consciousness and cognitive perception. The article looks into the history of associations studies, analyzing the main achievements and key points in the research of links between words and images, connections and relations between semantic field and groups. Also attention is paid to external and internal associative links and their analysis based on 64 pairs of interlanguage homonyms in German and Ukrainian. Ukrainian-speaking informants bring as rule 35 different associations to a certain word, a German-speaking only 27. In 90 % of cases the resposed word refers to the same part of speech as the stimulus word, which indicates the predominance of paradigmatic reactions over syntagmatic associations. In many cases the informants associated with a stimulus the semantically opposite of the word.

From the point of view of identifying semantic features (parameters) we offer many classification of the associations such as contrast, similarity, subordination, generalization, assonance, part – whole, addition, self-centeredness, cognates and predication. By associations it is important to consider not the stimulus word and the reaction word, but the only intermediate associative link between them, which is a driving force of the word meaning changes. We distinguish five types of intermediate associative links: nomination, predication, location, value and proposition. The association analysis of 64 stimuli showed that most of the semantic changes due to reactions related to the proposals, evaluations and predicates quality.

Key words: *association, nomination, predication, location, value, proposition, the intermediate associative link.*

УДК 811.111'276.6(045)

Н. В. Ковальська

О. Б. Ковальова

ОФІЦІЙНО-ДІЛОВА КОМУНІКАЦІЯ ЯК КОМПЛЕКСНИЙ ТА БАГАТОПЛАНОВИЙ ПРОЦЕС: ОЗНАКИ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА

Пропонована стаття присвячена офіційно-діловій комунікації як процесу, що характеризується багатоплановістю та сутністю якого виступає встановлення й розбудова спілкування між людьми, що зумовлено потребами спільної діяльності й обміном інформацією, знаннями, інтелектуальною власністю. Цей вид комунікації наразі є надзвичайно активно досліджуваним питанням у світі ринкових економік і міжнародних відносин. Спираючись на форму реалізації, офіційно-ділова комунікація розглядається як вид мовної комунікації, що реалізується за допомогою мови, тому лінгвістичні дослідження цього явища є на часі. У статті приділяється увага мовним